

ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ

Դեռևս 19-րդ դարի վերջերին, Մերձավոր Արևելքի և Միջերկրականի ավազանի մ.թ.ա. 3-1-ին հազարամյակների միջցեղային և միջերկրամասային մշակութային կապերին և փոխառնչություններին նվիրված հարցերն ուսումնասիրելիս, մասնագետների ուշադրությանն արժանացան նաև տարածաշրջանից հայտնաբերված սպառազինության օրինակները (Perrot A., Chipiez Ch. 1894: Morgan J. 1896: Montelius O. 1900: Petrie F. 1912): Այս ուղղությամբ կատարվող հետազոտությունները սիստեմատիկ բնույթ ստացան 20-րդ դարի 20-ական թվականներից (Bonnet H. 1926: Morgan J. 1927: Dussaud R. 1930: Hancock F. 1934: Maxwell-Hislop K. 1946: Maxwell-Hislop K. 1949: Stronach D. 1957: Sandars N. 1961: Πορσεβοβα Μ. 1977: Medvedskaya I. 1982: Philip G. 1989: Lüth F. 1989: Philip G. 1995 և այլն):

Թվարկված աշխատանքներում ձեռքի տակ առկա ողջ հնագիտական նյութը պայմանականորեն բաժանված է մի քանի խմբերի, որոնք իրենց հերթին տարանջատվում են ենթախմբերի, տարբերակների և այլն: Խմբերից մեկը ներառում է դաշույնները, դանակներն ու սրերը: Ելնելով դաստակի կառուցվածքից, նրանք հիմնականում բաժանվում են խողովակավոր, շրջանակավոր (ազուցվող), ցանցկեն (հյուսածո) և զանգածեղ տարատեսակների: Ըստ որում նյութի սակավությունը, որոշ տարածաշրջանների, այդ թվում նաև Հայկական լեռնաշխարհի գտածոներին քիչ ծանոթ լինելն, ինչպես նաև եզրակացությունների հապճեպությունը, երբեմն արդյունքում տվել են ոչ ամբողջական, իսկ որոշ դեպքերում նաև՝ ոչ իրական պատկեր: Մասնավորապես դա վերաբերում է միջինբրոնզեդարյան սուսերներին անվերապահորեն Միջերկրականի ավազանի արդյունք համարելուն (Déchelette J. 1910, էջ 425-434), Հայկական լեռնաշխարհից հայտնաբերված շրջանակավոր դաստակով դաշույններին ու սրերին իրանական ծագում վերագրելուն (Нессен А. 1935: Крупнов Е. 1951: Πορσεβοβα Μ. 1977, էջ 33-58), ցանցկեն կամ հյուսածո դաստակով զենքը դասակարգման մեջ չներգրավելուն և այլն:

Պատկերը մոտավորապես նույնն է նաև սպառազինության հաջորդ խմբում, որն իր մեջ միավորում է կացինները, տապարներն ու սակրերը: Պայմանականորեն (նաև կամայականորեն) սրանք ևս բաժանվել են այսպես կոչված կախակոթառ, խարսխածև, ելուստավոր, կիսալուսնաձև, անհավասարակող, արձանագարդ, երկբերան, հարթ և այլ տեսակների ու, կախված այս կամ այն տեսակի ուսումնասիրության ընթացքում ձեռքի տակ առկա փաստացի նյութի քանակի, բազմազանության և աշխարհագրական սփռվածության (թեև մեծ մասը պատահական գտածոներ են)՝ ստացել առավել կամ պակաս հիմնավորում ունեցող մեկնաբանություն: Դրա հետևանքով, առանց լուրջ պատճառի, «խարսխածև» կոչված սակրերի արտադրության նախնական կենտրոնը համարվել է Հարավային Միջագետքը (Maxwell-Hislop K. 1949), թեև այստեղ նրանք հայտնի են եզակի և ոչ դասական օրինակներով: Արձանագարդ կոթառներով սակրերն անվերապահորեն դարձել են լուրիստանցի վարպետների մենաշնորհը (Vanden Berghe L. 1982-1983), իսկ «կիսալուսնաձև» կոչվածները, չզիտես ինչու, տարածում են ստացել Փոքր Ասիայից (Stronach D. 1957): Արդարության դեմ չմեղանչելու համար պետք է նշել, որ զինատեսակի այս խմբի ուսումնասիրության գործում կան նաև լուրջ

ծերբերումներ, որոնք արդիական են մակ ախոր և հիմնականում ռուսական հնագիտական դարոցի գիտական բարձր մակարդակի արդյունքն են (Черных Е. 1966: Котович В.Г., Котович В.М. 1973: Кореневский С. 1974: Кореневский С. 1976: Кореневский С. 1981, էջ 20-41: Батчаев В., Кореневский С. 1982 և այլն):

Որպես պատմա-մշակութային կապեր ու փոխառնչություններ մատնանշող արտեֆակտներ, Հին Արևելքի և Միջերկրականի ավազանի մ.թ.ա. 3-1-ին հազարամյակների սպառազինության մեջ, առանձնացվել են մակ նիզակներն ու տեղերը (Bonnet H. 1926: Mallowan M. 1937a, էջ 99, աղ. 13, նկ. 10,11: Egami N. 1959, էջ 8, աղ. 81, նկ. 4: Catling H. 1964, էջ 119-124: Dever W. 1975, էջ 23-28: Vanden Berghe L. 1964, էջ 24: Philip G. 1989, էջ 89-96: Philip G. 1995, էջ 133-136, աղ. 7: Мартиросян А. 1964, էջ 29-31: Есаян С. 1966, էջ 13-17: Техов Б. 1977, էջ 24-26, 35, նկ. 34: Խնկիկյան Օ. 1977, էջ 24-26, աղ. 2: Козенкова В. 1982, էջ 17-19, աղ. 12,13), գուրգերը (Bonnet H. 1926, էջ 10-11, նկ. 5: Girshman R. 1938-1939, աղ. 3, նկ. 4, 5: Schmidt F. 1931, էջ 93: Schaeffer C. 1948, էջ 93, նկ. 138: Уварова П. 1900, էջ 26, աղ. 16: Крупнов Е. 1951, էջ 44, նկ. 9: Техов Б. 1977, էջ 26-32: Есаян С. 1966, էջ 13-26, աղ. 1-4: Козенкова В. 1982, էջ 25-26, աղ. 28), նետաալարները (Déchelette J. 1910, նկ. 35, 71: Girshman R. 1938-1939, էջ 17-18: Dyson R. 1964, էջ 40: Negahban E. 1964, նկ. 49: Hakemi A. 1973, աղ. 22: Medvedskaya I. 1982, էջ 83-94, աղ. 14, 15: Погребова М. 1977, էջ 72-74, աղ. 12: Козенкова В. 1982, էջ 13-17, աղ. 10, 11), լանջապանակները (Schaeffer C. 1948, էջ 464, աղ. 250, նկ. 40: Marimatos S. 1959, նկ. 223: Kehnscherper G. 1973, էջ 151: Крупнов Е. 1957, էջ 159, նկ. 3: Блаватская Т. 1966, էջ 237, նկ. 86: Жоржикашвили Л., Гогодзе Э. 1974, էջ 53, աղ. 46: Брейд У. Трамп Д. 1990, լուսանկար 3: Оганесян В. 1990, էջ 9), գոտիները (Таşуёrek О. 1975: Muscarella О. 1981a, Esayan S. 1985, էջ 98-198: Kellner H.- J. 1991: Merhav R. 1991, էջ 141-161: Козенкова В. 1982, էջ 51-52, աղ. 29, 30: Урушадзе Н. 1988, էջ 121-147), ձիասանձերը (Godard A. 1931, աղ. 40: Girshman R. 1938-1939, աղ. 62, 68, 75: Schaeffer C. 1948, աղ. 299: Goff C. 1970: Куфтин Б. 1941, էջ 61-70: Мартиросян А. 1964, էջ 88: Хачатрян Т. էջ 161: Погребова М. 1977, էջ 79-82, աղ. 14: Есаян С., Геворкян Э. 1982, էջ 118-120: Եսայան Ս. 1994, էջ 39-44, աղ. 8, 9-11, 25-28) և այլն:

Պատմա-մշակութային կապեր մատնանշող նշված բոլոր զինատեսակների քննարկումն անկասկած պահանջում է խորն ու համակողմանի ուսումնասիրությունների իրականացում: Այս աշխատանքում մենք նպատակահարման գտանք անդրադառնալ միայն շրջանակավոր (ազուցվող) դաստակ ունեցող դաշույններին, դանակներին ու սրերին, քանի որ վերջիններս առավել մեծ տարածում ունեն Հին Արևելքում ու Միջերկրականի ավազանում և հավանական եզրահանգումների ավելի լայն հնարավորություն են ընձեռում: